

Države, ki se zavedajo, kaj pomeni za preživetje ljudi imeti lastna semena, so začele graditi semenske banke. V Sloveniji pa nam je za naše avtohtone sorte semen očitno vseeno. Kako si sicer razložiti, da je časa za prenos našega selekcijskega centra na Ptuj le še nekaj tednov, premaknilo se ni pa še nič.

Tekst: **BIBA JAMNIK VIDIC**

Prenos SPC Ptuj že enkrat padel v vodo

Selekcijsko-poskusni center Ptuj – pokazni vrt

Jeruzalemski fižol

Bodo slovenske sorte semen izumrle?

V zadnjih sto letih se je po svetu izgubilo že skoraj 90 odstotkov semen. Države, ki se zavedajo, kaj pomeni za preživetje ljudi imeti lastna semena, so nemudoma začele graditi semenske banke. Ponekod so to prave utrdbe. Eno takih – največjo semensko banko na svetu – so leta 2007 zgradili na Norveškem. Na otočju Spitsbergen so v živo skalo izdoblili 120 metrov dolg bunker in vanj shranili najpomembnejšo zbirko rastlinskih semen na svetu, ki jo ves čas dopolnjujejo. V Trezorju za sodni dan, kot se imenuje, je uskladiščenih več kot milijon paketov, v katerih je po 5000 različnih semen z vsega sveta. Semena so shranjena na temperaturi –18 stopinj Celzija in bodo lahko, če jih bomo potrebovali, počakala tudi več sto let. Objekt pa je tako trdno grajen, da se ne bo usodno poškodoval, niti če bi nanj padel asteroid ali pa bi vanj priletel medcelinski jedrski projektil.

Tako po svetu. V Sloveniji pa nam je za naše avtohtone sorte semen očitno vseeno. Pred skoraj točno letom dni je država mirno dopustila, da smo izgubili največjo slovensko semensko hišo, Semensko Ljubljano. Močno zadolženo podjetje je sredi marca 2020 kupilo podjetje Villager iz srbske agroživilske sku-

pine Agromarket. Čeprav so v pogodbi predvideli tudi možnost, da se Selekcijsko-poskusni center Ptuj – obrat Semensarne, v katerem se ukvarjajo z ohranjanjem rastlinskih genskih virov in semenarjenjem lokalnih sort kmetijskih rastlin, katerih ponudba je v Sloveniji izjemno omejena – v šestih mesecih prenese na tretjo osebo, se do danes to še ni zgodilo. Vlada je 11. 6. 2020 na redni seji celo sklenila, da je v interesu države, da ima pod nadzorom lastne genske vire. Slovenskemu državnemu holdingu (SDH) so naložili, da odkupi SPC Ptuj in ga prenese na eno od državnih podjetij. Najprimernejši naj bi bil Kmetijski inštitut Slovenije (KIS).

Prof. dr. Andrej Simončič, direktor Kmetijskega inštituta Slovenije, pove, da so se s SDH pogovarjali, da bi Selekcijsko-poskusni center prišel pod njihovo okrilje, kar bi bilo logično. »Vendar natančnih zagotovil nismo dobili. Tudi mi se namreč ukvarjamo z ohranjanjem domačih avtohtonih sort, žlahtnimo, imamo gensko banko vseh avtohtonih sort, delamo tudi ohranjevalno selekcijo, vendar ne za iste rastline kot v SPC Ptuj.« Dodaten problem je nastal, ker se je na SDH medtem zamenjala ekipa ljudi, ki so se s tem ukvarjali, v dogovore, kako spe-

ljaliti prenos, pa so se vključili še strokovnjaki z ministrstva za finance in ministrstva za kmetijstvo. Prvi rok prenosa SPC Ptuj na tretjo osebo je bil lani oktobra. Ker se ni zgodil, so postavili drugi rok, 15. marec 2021. Bodo tokrat uspešni? »Težko rečem, nisem namreč vedeževalec,« odgovarja Simončič.

Pristojni se izgovarjajo drug na drugega. Odgovore smo iskali tudi na ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Luka Kočevar, vodja službe za odnose z javnostmi in promocijo, nam je pojasnil, da je ministrstvo za nakup zainteresirano, za več podrobnosti pa naj se obrnemo na SDH. Ko smo njihovi službi za odnose z javnostmi poslali vprašanja, kdaj naj bi prišlo do prenosa, po kakšni ceni bo država odkupila Selekcijsko-poskusni center Ptuj in ali bo ta po odkupu prišel pod okrilje Kmetijskega inštituta Slovenije, so nam odgovorili, da vodijo aktivnosti v zvezi s prenosom selekcijskega centra, a »konkretnih rešitev in časovnice za izvedbo postopka ne moremo komentirati, ker je navedeno odvisno od ravnanj več vpletenih deležnikov«. Iz Semensarne



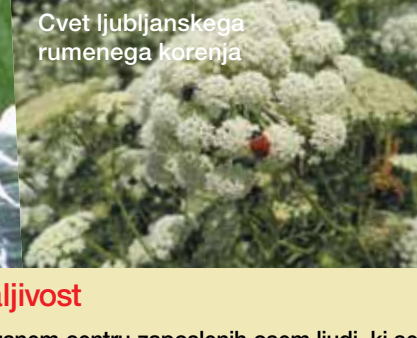
Ljubljanska ledenka



Čebula v rastlinjaku



Paprika Magdalena



Cvet ljubljanskega rumenega korenja

Ljubljana pa so nam na enaka vprašanja odgovorili, da »na strateške odločitve ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano žal nimamo uvida kot tudi ne njihove časovnice, zato predlagamo, da se z dotičnimi vprašanji obrnete nanje«.

Državi brez lastnih semen se slabo piše. Irena Rotar, Ekoci – Eko civilna iniciativa Slovenije: »S somišljeniki si že od leta 2009 prizadevamo za ohranjanje avtohtonih, domačih in tradicionalnih sort semen. Brez kakovostnih semen ni hrane, ni samooskrbe, brez prehranske varnosti pa ni suverenosti in genske pestrosti. Pri uresničevanju vizije trajnostnega razvoja je to še kako pomembno, saj so domača semena prilagojena lokalnemu okolju in zrastejo večinoma brez kemije. Izgubili smo že 80 odstot-

kov avtohtonih semen, želimo, da se ohrani vsaj tistih 20 odstotkov, kar pa bo brez žlahtnjenja v domači državi in vzpodbudnega razvoja semenarstva težko. Semena so del kulturne dediščine. Imeti lastna avtohtona semena je pravo narodno bogastvo, ki zaznamuje tudi identiteto naroda. Odvisnost kmetijstva le od tujih semen, kar obvladuje le peščica mogočnih korporacij (BASF, Bayer, DuPont, Monsanto, Syngenta ...), povečuje vhodne stroške kmetovanja in negativno vpliva na trajnostno rabo virov. To zagotovo ni v ponos Sloveniji, ki si prizadeva veljati za zeleno državo.« Irena Rotar pove, da so bili člani Ekoci aktivni že pri prvem poskusu prodaje Semensarne Ljubljana. Takrat so s somišljeniki ustanovili Gibanje Semensarne Ljubljana – odkupimo jo. »Taktatni minister za kmetijstvo Dejan Židan in ZZS so stopili skupaj in zadržali Semensarno v slovenskih rokah.« Kljub vsem naporom pa so Semensarno lani vseeno prodali. Spet so šli v akcijo, tokrat vsaj za ohranitev Selekcijsko-poskusnega centra Ptuj. »Minister dr. Jože Podgoršek nam je na ponovno prošnjo, da bi Selekcijsko-poskusni Ptuj pristal v lasti slovenske genske banke, odgo-



Kalilnica

lekcijo, na kar mnogi sploh ne pomislijo. Brez vzdrževalne selekcije, to pomeni v vsakem razmnoževalnem ciklu v posevku poiskati najbolj tipične, najlepše rastline in zati pridelavo semen z njimi, sočasno pa iz posevov ves čas odstranjevati vse rastline, ki niso sortno tipične, se sorta hitro izrodi. Vzdrževalno selekcijo lahko dobro izvaja samo nekdo, ki odlično pozna sorto in hkrati pridelavo semen. Tega kooperant ne more narediti. Zato je pomen selekcijskega centra Ptuj v slovenskem prostoru velikanski. Če na hitro preštejemo, koliko lokalnih, samo slovenskih sort

semena prodaja Semensarna, vemo, koliko domačih, avtohtonih sort zelenjadnic bi izgubili, če selekcijski center preide v tuje roke. Izgubili bi sorte, ki so del naše zgodovine in tradicije, izgubili pa bi tudi prav posebno znanje, ki ga v šolah ne moremo več pridobiti. Tam zaposleni ljudje ga bodo odnesli s seboj in znanje se bo pozabilo. Že zdaj se dogaja, da kljub veliki želji po samooskrbi s semenom zaradi neznanja izgubljam veliko. Če izgubimo ptujski selekcijski center, izgubimo tudi ljudi in znanje, pa tudi osnovno seme številnih slovenskih avtohtonih sort. Te izgube ni mogoče nadomestiti.«

Dragocen za prenos znanja. Doc. dr. Darja Kocjan Ačko, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani: »Časi so se spremenili in mi z njimi. Pomen avtohtonih, domačih in udomačenih sort razumemo drugače kot pred desetletji, ko smo jih zaradi pregovorno majhnih pridelkov zapostavljali in povečevali tuje. Trenutno imamo v pridelavi v glavnem tuje viso-

korodne sorte kmetijskih rastlin, globalizacija s transportnimi potmi in trgovino pa nam nudi hrano iz vsega sveta. Kaotične podnebne spremembe in politična nasprotja v svetu pa so vzroki, zaradi katerih se upravičeno sprašujemo, kako poskrbeti za hrano v prihodnosti. Selekcijsko-poskusni center Ptuj z največjim oglednim vrtom avtohtonih in udomačenih sort ima velik pomen, tako v prenosu znanja o se-



Ptujski jesenski česen

menih in starih sortah na dijakih in študente kot tudi na pridelovalce. Pridelovalcem poljščin in vrtnin ter ljubiteljskim vrtničarjem svetujemo pri izbiri sort, njihovih bioloških in tehnoloških posebnosti, setvi, oskrbi in spravilu. V zvezi z avtohtonimi, domačimi in udomačenimi sortami je pomemben tudi njihov prepoznavni, sortno značilni okus, ki bi ga lahko tesneje povezali s kakovostno in zdravo hrano, slovenskimi tradicionalnimi jedmi, kulinaricnimi in gastronomskimi posebnostmi. Pridelava boba, fižola, korenja, repe in zelja v domače shranke in predpripravljene jedi je priljubljen za nova delovna mesta, delo in zasluge. In ne nazadnje, ker so avtohtone, domače in udomačene sorte delo naših kmečkih prednikov, so naša naravna in kulturna dediščina. Kot del slovenske narodne identitete jih moramo ohranjati, negovati ter izpopolnjevati za nas in naše otroke.«

Genski viri morajo ostati v lasti države. Izr. prof. dr. Metka Šiško, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede: »Selekcijsko-poskusni center Ptuj bi moral biti



Sajenje zelja za seme

v državni lasti, saj je nujno opravljati vzdrževalno selekcijo sort kmetijskih rastlin, ki so prilagojene na naše ekološke razmere. Za vse druge lastnike bo pomemben samo kratkoročni zaslužek, kar lahko vodi v izgubo za Slovenijo pomembnih genskih virov.«

Seme bo izgubilo kaljivost

Danes je v Selekcijsko-poskusnem centru zaposlenih osem ljudi, ki se ukvarjajo z ekološkimi in vegetacijskimi poskusi, ki so potrebni za nadzorovano kakovost semen. Med več kot 80 sortami, nekatere so stare že več kot 50 in celo sto let, je ogromno avtohtonih slovenskih: ptujski jesenski in spomladanski česen, ptujski luk (ptujsko rdeča čebula), ki ima tudi zaščiteno geografsko poreklo, ljubljansko zelje, kranjska repa, več avtohtonih sort fižola, ljubljansko rumeno korenje, ajda darja, murska pira, oljna buča iz Slovenskih goric ... Vzorce zbirajo po vsej Sloveniji in jih nato posejejo. »Ohranimo le tiste primerke, ki so najbolj odporni proti boleznim, vremenskim vplivom, imajo boljši okus. Najkakovostnejše izoliramo, čeznje položimo mreže in jih pustimo rasti tako dolgo, da naredijo seme. Nato posejemo naslednjo generacijo in postopek ponavljamo, da dobimo čim bolj čisto in kakovostno sorto. Če se bo zgodilo, da takega centra ne bomo več imeli, bo seme, če se ljudje ne bodo sami s tem ukvarjali, izgubilo kaljivost. Seme je namreč živa stvar.« Bolj bi se morali zavedati, menijo zaposleni, da je to, kar počnejo, nacionalnega pomena. »In če bomo to enkrat izgubili, vprašanje, ali bomo lahko še enkrat ustvarili na novo. Mi povezujemo tudi druge pridelovalce, delamo s kooperanti, ki za nas pridelujejo seme, jim svetujemo. Semensarstva v Sloveniji je namreč zelo malo, sploh pri vrtninah. Bolj ali manj je vse uvoženo.« To, kar delajo, je tako posebno, da se tega ne da naučiti čez noč, še manj pa samo iz literature. »Če se bo zgodilo, da naši državi ne bo uspelo ohraniti centra, bodo naša znanja šla v pozabo. To, kar počnemo, ni nikjer zapisano, vsak od nas obvlada določen del.«

voril, da je zadeva v celoti v domeni SDH, ki izvaja postopke za prenos na Republiko Slovenijo, skladno s sklepom vlade.« Mimogrede, Rotarjeva se za semena bojuje že več kot devet let, ko je s somišljeniki ustanovila gibanje Oskrbimo Slovenijo – štafeta semen.

Izgube ne bo mogoče nadomestiti. Miša Pušenjak, publicistka, specialistka za zelenjadarstvo in okrasne rastline: »Semensarna Ljubljana že več kot sto let prodaja seme zelenjadnic. Ves ta čas skuša čim več sort najti tudi na kmetijah in v gospodinjstvih po vsej Sloveniji. Tako najdemo v njenem sortimentu zelo veliko avtohtonih, zdaj rečemo lokalnih sort.« Pušenjakova je bila tudi sama nekaj let del tega. »Prodaja semen lokalnih sort pa pomeni tudi vzdrževano se-

FOTO: ARHIV MATEJE JORDOVIČ POTOČNIK